

Participatie in de RES

Afgelopen jaar hebben de 30 regio's en daarbinnen de gemeenten een start gemaakt met het betrekken van stakeholders en inwoners op weg naar de concept-RES. Elke regio deed dat op zijn eigen manier: in gebiedstafels, (digitale) informatieavonden, wijkbezoeken en aan de hand van enquêtes, burgerpanels en meer. Toch is de RES lang niet overal bekend. Alle regio's staan dan ook in de startblokken om de betrokkenheid van stakeholders en inwoners te intensiveren, want op weg naar de RES 1.0 gaat over concretere zoekgebieden en dilemma's gesproken worden.

Met de stap naar de RES 1.0 belanden we in een nieuwe fase. In de RES 1.0 streven we naar concrete zoekgebieden, inclusief onderbouwing en een koppeling met andere opgaven, waarden en kwaliteiten. Waar mogelijk komt er al een eerste aanzet met projectlocaties en projecten voor een uitvoeringsprogramma. Daarin moeten diverse belangen zo veel mogelijk een plek krijgen. Dat maakt bouwen aan een veerkrachtige en duurzame relatie tussen overheden, stakeholders, inwoners en ondernemers van groot belang. Alleen dan kan de energietransitie – passend bij de eigen regio ook op de langere termijn invulling krijgen: op weg naar de RES 2.0, RES 3.0 en verder.

Tips op weg naar RES 1.0

Regio's, gemeenten, energiecoöperaties, ontwikkelaars, rijkspartijen, netbeheerders en nog veel meer partijen deden ervaringen op met participatie. Een aantal leerzame praktijkvoorbeelden van participatie kan je [hier](#) lezen. Voor participatie in de fase naar RES 1.0 vind je hieronder een aantal tips.

Wat wil je bereiken met participatie?

Participatie is geen doel op zich. Bedenk daarom wat je wilt bereiken met participatie. Je doel bepaalt uiteindelijk hoe het traject en de participatievormen eruitzien. Denk hierbij aan acceptatie, inhoudelijke kwaliteit van de RES en ervaren eigenaarschap van de plannen.

Het is belangrijk om je ambitie voor participatie in de RES te verbinden met de doelen en mijlpalen van het (inhoudelijke) RES-proces. Ofwel: welke keuzes moeten op de weg naar de RES 1.0 gemaakt worden, en hoe en wanneer gaan we daarover met inwoners en andere stakeholders in gesprek? Participatie is niet altijd volgend, maar kan soms ook leidend zijn voor het inhoudelijke RES-proces.

Welk doel, of doelen, op welk moment het beste nagestreefd kan worden, kun je alleen als regio bepalen. Houd gedurende het opstellen van je aanpak voor participatie in elk geval altijd het gekozen doel van de participatie voor ogen: 'Realiseer ik onze ambitie met deze aanpak?'

[Lees op energieparticipatie.nl](#) meer over welke doelen je kunt stellen voor participatie. [Lees hier ook een snelstudie van het ministerie van Infrastructuur & Waterstaat](#) over het stellen van doelen voor participatie.

Wanneer is het goed?

Een goede startvraag bij het betrekken van de omgeving bij de RES is: "Wanneer vinden we dat we goede participatie hebben georganiseerd?" Met het beantwoorden van die vraag, formuleer je de randvoorwaarden van het participatieproces en verhoog je de kwaliteit ervan.

Het formuleren van randvoorwaarden biedt de mogelijkheid om het traject achteraf beter te evalueren. Wat ging goed? Wat kon beter? Je kunt stakeholders en inwoners mee laten denken over deze randvoorwaarden. Zo neem je hun perspectief in een vroeg stadium mee en weten zij ook wat zij mogen verwachten. Voorbeelden van randvoorwaarden zijn:

1. Er is een participatieplan;
2. Het participatieplan is samen met de stakeholders opgesteld en met hen afgestemd;
3. Er is een bestuurlijk (politiek en ambtelijk) besluit t.a.v. het participatieproces;
4. De wensen en belangen van alle stakeholders (inclusief beslissers) worden inzichtelijk gemaakt en erkend;

5. Stakeholders beschikken over voldoende informatie om een betekenisvolle bijdrage te kunnen leveren;
6. De inbreng van participanten wordt serieus meegewogen;
7. Stakeholders krijgen te horen op welke manier hun inbreng is gewogen/heeft doorgewerkt.

- [Lees op energieparticipatie.nl](#) meer over het stellen van randvoorwaarden van het participatieproces.
- Voor het opstellen van die randvoorwaarden kan je bestaande handreikingen en richtlijnen gebruiken, w.o. gedragscodes specifiek voor zonne- en windprojecten. [Hier](#) vind je er een aantal.

Een participatieplan

Een goed participatieproces inrichten is niet vanzelfsprekend. Het vraagt om het investeren van tijd en middelen, omdat veel verschillende aspecten samenkomen in een participatieproces.

In een participatieplan beschrijf je waarom, wanneer, met welk doel, met wie en op welke manier je participatie gaat organiseren.

Het is raadzaam om een participatieplan samen met stakeholders te ontwikkelen of het bij hen te toetsen. Idealiter laat je het participatieplan vaststellen door de betrokken bestuurders, bijvoorbeeld de stuurgroep van de RES. Zo zijn de betrokken partijen het eens over de aanpak. Ook biedt het volksvertegenwoordigers een kader om de kwaliteit van het participatietraject te toetsen (zie verderop onder 'bestuurlijk commitment').

- [Lees op energieparticipatie.nl](#) meer over het opstellen van een participatieplan.
- [Hier](#) vind je een handreiking van het ministerie van Infrastructuur & Waterstaat voor het maken van een participatieplan.

Stakeholderanalyse

Denk van tevoren altijd goed na over welke doelgroepen je wil betrekken in je participatieproces. Op weg naar de RES 1.0 heb je daarom vooraf (opnieuw) een analyse nodig van de stakeholders en de voor hen belangrijke thema's en belangen. Er kunnen belangen veranderd zijn, duidelijker geworden zijn of inmiddels andere dilemma's zijn ontstaan.

Wees je ervan bewust dat de grootste groep inwoners niet georganiseerd is. En dat er altijd groepen zijn die zich minder makkelijk laten vinden. Onderzoek daarom expliciet of er groepen zijn die minder makkelijk aan tafel komen, of ondervertegenwoordigd zijn. Zo voorkom je uitsluiting en krijg je een completer beeld van het draagvlak.

- [Lees op energieparticipatie.nl](#) meer over het in kaart brengen en bereiken van doelgroepen.
- [Hier](#) vind je praktische handvatten van het ministerie van Infrastructuur & voor het maken van een stakeholderanalyse.

Fases, rollen en verantwoordelijkheden

Het is belangrijk om de eigen rol en die van betrokken partijen te bepalen in het participatietraject. Deze rollen kunnen veranderen tijdens het proces. Voor iedere fase in het proces, kan een andere partij verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit en organisatie van participatie. Dat kan de RES-regio, één of meerdere gemeenten (of andere overheid) of een initiatiefnemer zijn. In de projectfase kan de initiatiefnemer bijvoorbeeld verantwoordelijk zijn voor de organisatie van participatie en het bevoegd gezag voor het stellen van kaders voor de kwaliteit.

Zowel tijdens de beleidsfase als de projectfase kan procesparticipatie georganiseerd worden, namelijk het inhoudelijk betrekken van de omgeving bij het proces. In de projectfase kan ook financiële participatie georganiseerd worden. Tijdens procesparticipatie kun je wel al kaders stellen voor financiële participatie. Deze termen worden nogal eens door elkaar gebruikt. Het is goed om meteen aan het begin het met elkaar 'eens' te zijn over waar de participatie over gaat en dus een goed onderscheid te maken.

- [Lees op energieparticipatie.nl](#) meer over de fases en verschillende soorten participatie.
- Ook [op Klimaatakkoord.nl](#) vind je uitleg over procesparticipatie: in de beleidsfase en bij een project.

Rol voor overheden

Idealiter legt een overheid een afwegingskader voor (proces- en financiële) participatie bij grootschalige duurzame energieprojecten vast, vóór dat er een concreet project is. Zo kan de overheid sturen op hoe inwoners betrokken worden bij projecten: als individuele gemeente, of door samen kaders op te nemen in de RES. Door een afwegingskader samen met de omgeving op te stellen, weet je als overheid welke voorwaarden de omgeving aan initiatieven stelt, en dus in hoeverre er draagvlak voor de plannen is.

- [Lees op energieparticipatie.nl](#) meer over welke beleidskaders overheden kunnen stellen voor participatie. Daar vind je ook voorbeelden van gemeenten die zulke afwegingskaders hebben opgesteld. Het kan ook zijn dat een overheid al participatiebeleid heeft vastgesteld in het kader van de Omgevingswet die eraan komt.
- Welke instrumenten overheden hebben om te sturen op het gebied van participatie bij duurzame energieprojecten, vind je in [de factsheet “Bevoegdheden overheden bij procesparticipatie en financiële participatie”](#).¹

Rol voor initiatiefnemers

Het [Klimaatakkoord](#) beschrijft dat, in de fase van een energieproject, de initiatiefnemer (ontwikkelaar en/of coöperatie) verantwoordelijk is voor het organiseren van participatie: zowel voor het gesprek met bewoners over het initiatief (procesparticipatie) en over de financiële participatie². Het bevoegd gezag – zie hierboven – is verantwoordelijk voor het stellen van kaders voor en bewaken van de kwaliteit van de participatie.

Bij financiële participatie investeert de omgeving in het project en/of ervaart de voordelen van de opbrengsten van het project voor duurzame opwek. In het Klimaatakkoord staat dat er wordt gestreefd naar 50% lokaal eigendom van de hernieuwbare energieprojecten.

Aanvullende tips

- Let op: tijdens het maken van de RES kunnen verschillende fases op hetzelfde moment in de tijd plaatsvinden. Een windmolenpark kan al in ontwikkeling zijn (projectfase) op het moment dat er in de RES zoekgebieden worden aangewezen voor toekomstige projecten (beleidsfase).
- Breng – regio met gemeenten – goed in kaart van welke (potentiële) initiatieven voor zonne- en windprojecten je al weet, om over en weer niet overvallen te worden.
- Informeer je buurgemeenten tijdig als je van een initiatief weet. Je collega-bestuurder, je communicatiecollega. Zo kun je de participatie/ communicatie samen vormgeven of bewaken en samen jullie inwoners informeren als een initiatief openbaar wordt.

Bestuurlijk commitment: ruimte voor participatie

Voor het slagen van een participatieproces is het erg belangrijk dat er bestuurlijk commitment is. Dat bepaalt uiteindelijk ook hoeveel ruimte er is voor de omgeving om mee te praten, -denken en -beslissen. Bestuurlijk commitment komt op twee manieren tot uitdrukking:

- Promoten en verdedigen van het belang van het participatieplan;
- Gebruiken van de resultaten van het participatieplan in het maken van beleid.

Het is belangrijk dat de uitkomsten van het participatieproces worden meegenomen in de besluitvorming. Bestuurders kunnen zich ook verdergaand committeren en toezeggen de besluitvorming afhankelijk te maken van de uitkomst van het participatieproces.

In een RES-regio betekent bestuurlijk commitment dat een participatieplan van de regio idealiter wordt vastgesteld door de stuurgroep van de RES, die o.a. bestaat uit wethouders van de verschillende gemeenten.

¹ Deze factsheet biedt aan gemeenten, provincies en het Rijk handvatten om in hun rol als bevoegd gezag te sturen op procesparticipatie en financiële participatie bij de realisatie van hernieuwbare energieprojecten. De factsheet geeft inzicht in de mogelijkheden van overheden om eisen te stellen aan participatie. Ook wordt benoemd waar juridische grenzen en eventuele risico's en onzekerheden liggen.

² In het Klimaatakkoord staat het streven geformuleerd naar 50% eigendom van de productie van de lokale omgeving (burgers en bedrijven).

De lokale volksvertegenwoordigers toetsen uiteindelijk de kwaliteit van de plaatsgevonden participatie. [Lees op energieparticipatie.nl](http://energieparticipatie.nl) meer over ruimte voor participatie en bestuurlijk commitment.

Het betrekken van volksvertegenwoordigers bij de vormgeving en uitvoering van het participatietraject is ook van groot belang en kan op twee manieren: kaderstellend en volksvertegenwoordigend. Zie ook de Handreiking [1.1. over betrokkenheid volksvertegenwoordigers](#).

Regionaal en lokaal

De gemeentelijke agenda rondom de energietransitie is breder dan alleen de RES. Ook voor omgevingsvisies, de Transitievisie Warmte en mobiliteitsplannen wordt participatie georganiseerd. Hetzelfde geldt voor de regionale agenda. Ook zijn de ambities in de RES niet nieuw, er bestonden vaak al regionaal en lokaal ambities en programma's voor de energietransitie. [Lees op energieparticipatie.nl](http://energieparticipatie.nl) meer over het aansluiten van lokale processen en voorkomen dat je inwoners overvraagt.

Aanvullende tips

- Het kan helpen de ambities van het gebied centraal te zetten in het verhaal, en daar de RES en andere onderwerpen van de energietransitie aan te verbinden.
- Het bewust formuleren van de rol van de RES binnen de regionale of lokale ambities helpt scherp te krijgen waar het verhaal van de RES aanhaakt en waar het op zichzelf staat.
- Dat geldt ook voor de participatie: waar haakt participatie over de RES aan op lokale of regionale processen, of waar is het een 'nieuw' traject. Het is goed om dat in beeld te krijgen (regio en gemeenten samen) om 'dubbelparticipatie' of participatie-moeheid te voorkomen. Maar ook om elkaar te versterken!
- Veel gemeenten voeren een website over duurzaamheid, waar de RES één van de onderdelen is. Zie bijvoorbeeld de [website van Veenendaal: een plek voor duurzaam denken en doen](#).

Omgaan met conflicten en dilemma's

Het bouwen van wind- en zonneparken is een grote ingreep in de leefomgeving van mensen. Betrokkenheid is cruciaal en weerstand tegen zo'n grote verandering is onvermijdelijk. Hoe daarmee om te gaan? Het omarmen van een conflict en zoeken naar gezamenlijke grond of belangen is vaak een weg die bij grote transitie, zoals de energietransitie, een uitkomst kan bieden. [Lees op energieparticipatie.nl](http://energieparticipatie.nl) [hoe om te gaan met weerstand en veelvoorkomende valkuilen in het gesprek met inwoners](#).

- [Dilemmalogica](#), ontwikkeld door Guido Rijnja, helpt om bij lastige opgaven contact te maken over wat partijen uiteendrijft én verbindt. In drie stappen breng je de zorgen van betrokkenen in kaart, doorgrond je wat tegenstellingen én common ground zijn en help je transparant nieuwe wegen in te slaan.
- Eva Wolf, onderzoeker aan universiteit van Tilburg, [licht in deze column haar visie toe op de waarde van weerstand en conflicten](#) in ruimtelijke ordeningsprocessen. Ze laat zien hoe betrokkenheid en creativiteit in conflicten positief te benutten zijn.
- De Mutual Gains Approach betekent onderhandelen vanuit belangen (win/win). [Hier](#) kun je luisteren hoe regio Foodvalley ermee werkt.
- [Participatieve Waarde Evaluatie](#): is een methode ontwikkeld door o.a. Niek Mouter van TUDelft: burgers geven op een laagdrempelige manier advies over een keuzevraagstuk van een overheid.

Vragen?

Voor vragen over dit onderwerp kunt u terecht bij Laura van Esterik: l.vanesterik@npres.nl.